

Rabati Magda

A TÁBORNOK
és vértanú serege

(1848-1849)

KORDOKUMENTUMOK

Budapest, 2019.

Készült a Budavári Önkormányzat díszpolgára
Rabati Magda emlékének tiszteletére
a Budavári Önkormányzat megrendelésére

Szerkesztette, a szöveget lektorálta,
az előszót írta
Prof. Dr. Hermann Róbert
a Magyar Történelmi Társulat elnöke

E könyv kiadását
kezdeményezte és támogatta
Hanák Gábor

Az eredeti szöveget gondozta
Öltevényi Béla

© Rabati Magda örököse

ISBN 978-963-8322-8

Nyomdai kivitelezés
NOVOPRINT ÖLTEVÉNYI PRODUCTION
www.novoprint.info.hu

ELŐSZÓ

Rabati Magda tanárnőt valamikor 2003 körül ismertem meg, amikor a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Bécsi Állandó levéltári Kirendeltségén dolgoztam. Éppen akkor készítette a Kossuth Zsuzsáról szóló dokumentumkötetét, s az iránt érdeklődött nálam, hogy az Osztrák Hadilevéltár anyagában található-e esetleg rá vonatkozó dokumentumok a neoabszolútizmus korából. Sajnos, komolyabb segítséget nem tudtam neki nyújtani, s az újabb személyes találkozás is elmaradt, de néhány év múlva örömmel láttam, hogy az elmaradt segítség ellenére a kiadvány megjelent – persze, azért némi lelkiismeretfurdalás maradt bennem.

Aztán 2016. május 20-án találkoztunk ismét, amikor a Budavári Önkormányzat nagytermében átvette a díszpolgári címet, s amikor jómagam mondtam a róla szóló laudáló beszédet.

Voltaképpen akkor tudtam meg, hogy Görgei Artúrnak is nagy tisztelője, s hogy egy kötetet készít a tőle származó és a róla szóló írásokból. Rabati Magda halálát követően Hanák Gábor barátom keresett meg azzal, hogy vállalnám-e a kiadvány szakmai gondozását, amelyen Rabati Magda ugyan szinte a haláláig dolgozott, de amelynek végső formába öntésére már nemigen maradt ideje és ereje. Úgy gondoltam, hogy ez félig-meddig erkölcsi kötelességem is, és így kaptam meg Öltevényi Bélától a fennmaradt és begépelte anyagot.

A kiadvány nem szaktudományos munka, hanem olyan olvasókönyv/szöveggyűjtemény, amelynek áttanulmányozása után az érdeklődő olvasó képet kaphat Görgei 1848-1849. évi működéséről. Rabati Magda láthatólag jól ismerte a korszakra vonatkozó forráskiadványokat és szakirodalmat, s egészen a 2000-es évek elejéig nyomon követte az újabb kiadványokat is.

Rabati Magda mestere, Kosáry Domokos szellemében jó érzékkel és ízléssel válogatta ki a különböző szövegrészeket. Műfajilag talán az egykori Tankönyvkiadó „Íróktól írókról” sorozatának darabjaihoz, vagy Hatvany Lajos „Így élt Petőfi” című gyűjteményéhez hasonlíthatnám. Miután nem „szabályos” forráskiadványról van szó, bizonyos forrásokat csak kivonatossan közöl.

A vezérfonalat természetesen Görgei emlékiratai adják, de igen sok részlet került be Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Vukovics Sebő, vagy a Görgei alatt szolgáló Karsa Ferenc emlékirataiból. A másik oldalt elsősorban az orosz emlékiratok képezik. A nagyobb periódusokra vonatkozó források külön-külön részbe kerültek, s a kötet végén már napi bontásban kísérhetjük nyomon az eseményeket Görgei Aradra érkezésétől a fegyverletételig.

A szerkesztés során némi nehézséget jelentett, hogy Rabati Magda az egyes forrásrészleteknél csak néha adta meg az oldalszámot, egy idő után pedig a könyvészeti lelőhelyek is hiányoztak. Végül is némi nyomozás árán egyetlen,

1849. májusi hirdetés kivételével valamennyi szöveg lelőhelyét sikerült azonosítani. Ezekre a szövegben rövidítve utalunk, a rövidítések jegyzékét pedig a kötet végén találhatja meg az olvasó.

A kéziratban az egyes szövegeket igyekeztünk időrendben közölni. Ha a kihagyások mennyisége nem volt jelentős, az eredeti alapján „visszapótoltuk” a kihagyott szövegrészeket, a kézirat teljes kiegészítésére azonban már csak azért sem vállalkozhattunk, mert ez legalább az egyharmadával megnövelte volna magát a terjedelmet.

A kéziratban egyetlen jelentősebb kiegészítést tettünk: miután a fegyverletételre vonatkozó források hiányoztak a kéziratból, ezt pótolnunk kellett. Így került be ide három magyar forrás (Görgei, Duka Tivadar, Asbóth Lajos visszaemlékezése), illetve Rüdiger orosz lovassági tábornok segédtsíztjének memoár-részlete.

A kézirat legnagyobb része az 1849 nyári eseményekkel, s azon belül is a fegyverletétel előzményeivel foglalkozik. Viszonylag rövidre sikerült az 1848 nyári és őszi előzmények, valamint a téli hadjárat bemutatása. Miután azonban feladatunk a kézirat gondozása, nem pedig kiegészítése vagy átdolgozása volt, e tekintetben nem bővítettük az eredeti szöveget. Rabati Magdát láthatólag az a szándék vezette, hogy Görgei katonai teljesítményét és emberi arcélét bemutassa. Emellett arra törekedhetett, hogy a forrásokon keresztül az olvasó maga jusson el a következtetésig: a tábornok ellen megfogalmazott és hosszú időn keresztül fenntartott árulási vád alaptalan.

A kötetet abban a reményben bocsátjuk az olvasó elé, hogy egy nem mindennapi sorsú személyiség szemszögéből láthatja a 19. századi magyar történelem legnagyobb hadvezérének életpályáját és sorsát. Tükör által, de világosan.

Budapest, 2019. május 21-én, Budavár visszafoglalásának 170. évfordulóján

Prof. Dr. Hermann Róbert
a Magyar Történelmi Társulat elnöke

SZEMELVÉNYEK

(Válogatás a kutatási dokumentumok közül)

Görgey István emlékezése

Mikor én úgy éjfél tájban Köpcsénybe belovagoltam, a főhadiszálláson már mindenki mélyen aludt. Egy emeleti nagyteremben ott nyúlt végig a pamlagon, összerakott székeken, még a nagy asztalon is, meg a földön, a néhány vezérkari tiszt... Végigvizsgáltam őket, míg csak egy ismerősre akadtam. Nagy nehezen fölcibáltam, s tőle bátyámat tudakolván, ő egy írónnal írt levélkét adott kezembe, melyben Artúr bátyám azt írja nekem, hogy másnap reggel menjek utána; ő Pozsonyba ment átvenni a sereg főparancsnokságát. Moga tábornok leköszönt, őt ajánlván utódául.

Az előttem annyira becses sorok, melyeket sokáig ereklyeként őriztem, a háború viszontagságai között elvesztettem, e szavakkal végződtek:

„Adja Isten, hogy szegény, elhagyatott hazánkért tehessek valamit!”

1848. november 1-én reggel belovagoltam Pozsonyba a főhadiszállásra. Bátyámmal közel délig egy szót sem válthattam.

Óriási vállalkozás! – szólta azután. De akiket az elnök kértemre előlegesen megkínált a fővezénylettel, az öregebb tisztek mind vonakodtak ezt elvállalni, s mindnyájan egyszermind kijelentették, azt is, hogy készek alattam szolgálni.

Elvállaltam. Az elnök kinevezett.

Görgei Artúr 1849. január 5-i váci nyilatkozata

1. A feldunai hadsereg letett esküjéhez hűmarad, s Magyarországnak V. Ferdinánd király által szentesített alkotmánya érdekében minden külső ellenséggel határozottan szembeszáll.
2. Nem kisebb határozottsággal azonban fel fog lépni mindazok ellen kik az ország belsejében az alkotmányos királyságot idő előtti köztársasági izgatásokkal felforgatni megkísértenék.
3. Az alkotmányos királyság fogalmából –, melyért a feldunai hadsereg utolsó emberig harcolni kész, önként következik, miszerint a hadsereg csak azon parancsoknak fog engedelmeskedni, melyeket hozzá a felelős magyar hadügyminiszter vagy helyettese – jelenleg Vetter tábornok – törvényes alakban bocsát ki.

4. A feldunai hadsereg szem előtt tartva Magyarhon alkotmányára letett esküjét s a katonai becsületet, tökéletesen tudja, mit akar, s mit kell tennie; kinyilatkoztatja, miképp az ellenséggeli bármily alkudozásnak eredményét csak úgy fogja elismerni, ha ezen alkudozás egyrészt Magyarország azon alkotmányformáját, melyre a hadsereg megesküdüött, másrészt pedig a hadseregnek katonai becsületét biztosítandja.

Leiningen-Westerburg Károly tábornok visszaemlékezése

„Egy nap egy Hrankay nevű nyugdíjas kapitány, kinek jelleme nem volt valami tiszteletreméltó, és kit én jól ismerek, mint mondja, Windisch-Grätz megbízásából hozzám jön, de e megbízást senkivel sem közölheti, csak velem. Görgey, valahányszor ajánlatával elő akart állni, másra terelte a beszédet, s így vérig kínoztta. Végre Hrankay összeszedte bátorságát, és így szólt:

„Tábornok úr, nem is hiszi, milyen kitűnő véleménnyel van a tábornagy ön felől. Valóban, a tábornagy a legnagyobb tisztelet hangján szól önről, és szerencsésnek tartaná, ha önnel tárgyalásba bocsátkozhatnék. Megbízott velem, hogy ezt közöljem.”

És mit ajánl? – kérde a tábornok. „Önök részére tábornok úr, teljes amnesztiát, és olyan évi jövedelmet, melynek meghatározása öntől függ – azon feltétellel, hogy átadja seregét és külföldre megy lakni.” – Jól van –, mondta a tábornok –, elhiheti, hogy volna rá hajlandóságom, de egy forradalmi vezér nem járhat el valami könnyen az ily dologban, ezer szem van reám függesztve, egy meg gondolatlan lépes, és el vagyok veszve. Már e percben is fenyegető pillantásokat vet önre környezetem, mi rossz jel, és ha sejtenék, mi hozta önt ide, nem állhatnék jól biztonságáért.

Hrankay, ki különben sem nagy hős, elsápadt, és hamar távozni akart, de Görgey ebédre hívta, és pedig több tiszt jelenlétében, úgy, hogy nem utasíthatta vissza. Több jó barát be volt avatva a dologba, és a szegény bűnöst úgy kínozták pillantásokkal és célzásokkal, hogy valóságos halálfélelmet állt ki, és halát adott Istennek, mikor végre elbocsátották.

Karsa Ferenc visszaemlékezése a tápióbicskei ütközetre

Ekkor vágtat hozzánk Görgey. „Ne féljete – mondá. Mindjárt itt lesz Damjanich, tartsátok magatokat, hol az őrnagy?” – kérdezé. Szétnézünk. Hát nincs az őrnagy, nincs az adjutáns. A hadnagy megpillantva a már jó távolban lóra kapott, szaladásban lévő őrnagyot, ujjával arra felé mutatva azt mondja: „amott

szalad, ni!” Görgey az őrnagyhoz vágta. „Őrnagy úr, ha zászlóalja öt perc alatt nem lesz rendezve, főbelövetem!” – Soha, se azelőtt, se azután Szász Miksa őrnagy még olyan barátságos ember nem volt, mint akkor ...

Vukovics Sebő kormánybiztos visszaemlékezése az isaszegi csata napjáról

Szentmártonkátáról Kókára tevénk kirándulást, s gyalog mentünk egy magas dombra. Fent a dombon meglepetésünkre Görgeyt találtuk Ármin bátyjával, gr. Andrássy Gyulával, Kossuthal, Horváth csanádi püspök, én, s néhányan az elnöki kíséretből. Görgey aludt, s jövetelünk által felköltve beszélte, hogy a múlt éjszakát álmatlanul tölté. Egy óránál tovább maradtunk ... Görgey igen jó kedvű volt, beszélgetése enyelgésig vonzó volt, általában inkább kedvderítő tárgyakban, mint komolyabban folyt a társalgás. A falu népéből is lassan nagyobb számra növekedtek az odajövők, s a társaság két fő emberének szemléletén édelgő férfiak és hölgyek száma. Egy csinos menyecske vízzel szolgált mindnyájunknak, Kossuth és Görgey kölcsönösen mutatták be magukat neki. Kossuth mondá előbb: tudja-e, hogy a magyar seregek fővezére ivott korsójából? Ez megint, látta-e már Kossuth Lajost, s ha nem, most nézze őt. Mindannyiszor a hozánk csatlakozott a nép Éljent rivalgott.

Kossuth levele az Országos Honvédelmi Bizottmánynak az isaszegi csatáról

Görgey fővezér előtt tisztelettel kell meghajolni minden hazafinak, mert nem hiszem, hogy a história példát mutasson fel, mint a fővezér a vezérnek nagy kötelességeit a minden veszélyes pontoni jelenlétét, a rendíthetetlen közkatona kötelességével nagyobb mértékben teljesíthette volna, mint Görgey a tegnapi napon ...

Vukovics Sebő kormánybiztos visszaemlékezése a nagysallói ütközet napjáról

Az osztrákoktól egy csatában annyi fogoly nem került hatalmunkba sehol, mint Nagysarlón. Ezen ütközetben Damjanich is a maga hadtestével döntötte el a győzelmet. Kálnán ismét Görgeyvel találkozánk. Innen küldte futárát Fekete Lászlóhoz a Nagysallói győzelem hírével. Elmenetelekor Fekete kérdé, hogy van-e még üzenni valója az elnökhöz. Annyit mondjon – felelé –, hogy ha máskor olyan fontos dolgot tenni akar, – a függetlenségi nyilatkozatot értette – előbb legyen szíves velem közölni. Későbbben a sarlói ütközet eredményével önelé-
gülségében monda:

„Wenn die Herren in Debreczin die Nachricht von diesem Sieghören, sozweifleichhicht, das Siedem Kaiser von Russland den Kriegerklären”. [Ha az urak Debrecenben e győzelem hírért meghallják, nem kétlem, hogy hadat üzennek az orosz cárnak.]

Görgey proklamációja, Komárom, 1849. április 29.

Bajtársaim!

Alig egy hónapja, hogy a Tisza megett állottunk, kétes pillanatokot vetve még kétesb jövőnkre.

Ki hitte volna akkor, hogy egy hónap múlva már túl leszünk a Dunán, s szép hazánk nagyobb része fölmentve egy esküszegő rút dinasztianak rabigája alól.

Legbátrabbjaink se mertek volna annyit bizton remélleni.

De a hazaszeretet szent ihlete áthatott benneteket, s az ellenség milliárdnyi armádiának tekintette – bátorságtokat.

Ti győztetek, győztetek hétszer egymás után, és győznetek kell ezentúl is.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Eldöntő volt minden csata, melyet eddig vívtatok, még eldöntőbb lesz, valamennyit ezentúlvívandunk.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Tinectek jutott a szerencse éltetek feláldozásával megadni e szép honnak ősi önállását, nemzetiségét, szabadságát, örök fenlétét. – Ez legszebb, legszentebb feladatotok.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Sokan vannak köztünk, kik már kivívottnak hiszik hazánk óhajtott jövődjét, de ne ámítsátok magatokat, mert ezen harc nem Magyarország és Ausztria közti harc egyedül, ez európai harc leend – a természetadta legszentebb népjog harca a bitor zsarnokság ellen. – S győzni fog a nép, győznie kell mindenütt.

De ezen győzelemnek ti alig lehettek élvezői, ha bajnokai lenni híven akartok, és bajnokai csak akkor lehettek, ha mártírjai lenni ezen legszebb, legdicsőbb győzelemnek elhatározott szándéktok.

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

S minthogy élő hitem, miszerint köztetek alig van, ki egy gyáva életet jobban szeretne a dicső halálnál, s ki velem egyformán nem érezné, hogy oly nemzetet, melynek fiai hasonlók a szolnoki, hatvani, bicskei, isaszegi, váci, n[agy]sarlói, komáromi hősökhöz, rabbá tenni többé nem lehet, – még a legborzasztóbb ágyútűzben is csak egy jelszavam marad hozzátok:

Előre bajtársaim! mindég előre!

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

Ismeretlen személy visszaemlékezése Buda bevételének napjára

Görgey a tornácon járt-kelt, hideg-nyugodtan. Egyszerű őrnagyi ruhát viselt, mint mindig, lehető kurtára nyírt haja jól áll a nap és zivatartól barnult arcához. Föveget otthon soha, szabad ég alatt se visel. Szüntelen tesz, munkál, és rendel. Edzett, hajlékony termete s harminckét éve – mert legföljebb e korú – erősebb, mint fáradtság és fergeteg ...

E kifejezésdús arc, s éles átható szem oly hideg-nyugalommal nézé a roham menetét, hogy midőn mindnyájan remény és félelemben remegénk, rajta legkisebb kedélyváltozás sem volt észrevehető. A kartácsstűz és fegyverropogás már jó másfél óráig tartott, midőn a volt nádori épületek alá lassanként egy egész, majd rövid időn több zászlóalj feljutott folytonos tüzelés között. A fehérvári rondellára benn lévő olaszok fehér zászlókat tűztek ki, de az őrség többi része még az utcákon folytatta a még dühösebbé vált harcot.

A fehér zászló kitűzése három és fél órakor történt. Ekkor Ludvigh kormánybiztos kérde Görgeyt, megírhatja-e Buda bevételét Debrecenbe?

– Emlékszik Ön Melasra Marengónál? – volt a fővezér válasza. – Egyébiránt Ön megteheti, én még nem –, s tovább nézett a távcsövön. Négy óra körül arca egy pillanatra kigyúlt, de nyugton maradt.

– Ott lobog a nemzeti trikolor! Éljen a honvéd! – mondá csendesen.

Karsa Ferenc visszaemlékezése az 1849. június 20-i peredi csatára

Görgey a csata egyik válságos pillanatában:

„Tiszt urak! Le a lóról! Rendezzék ezt a zászlóaljat rohamra, tíz perc alatt Perednek kezünkben kell lennie! Huszárok! Kerítsétek be azt a másik két zászlóaljat, aki nem sorakozik tiszt, vagy valaki más, vágjátok le, vagy lőjétek föbe! Üteg parancsnok úr! Kartácsokat az ágyukba, amelyik zászlóalj meghátrál, lövessen közéjük, míg csak egy is áll a lábán!”

Lisznyai Kálmán, költő, futárszolgálatot látott el Görgey mellett a csata idején; egy veszélyes helyzetben szólt Görgeynek:

„Tábornok úr! Ugrassa lovát balra, mert istenuccse leüti a golyó!”

Görgey: „Ha fél, hazamehet!”

Görgey István leírása Görgey Artúr 1849. július 2-án kapott fejsebéről

„Tenyérszélességnél hosszabb, vízszintes mély tátongó nyilást mutatott. Egyetlen, szakadozott széllel, mint két nyitva maradt sérült ajk, erősen szétváltak, különösen a felső sebnél koponyacsontokkal együtt erőszakosan fel volt hasítva, fölfelé pördülve –, nyilván nem függélyesen a fej középpontjára irányult a sebző erő, hanem ahhoz haránt hatolva, de és át a csontlemez vastagságát részút hasította, azt keresztül az agyvelőig. Láttam, láttuk mindnyájan, akik jelen voltunk, az agyvelő burkát sötét fémesszínű felülettel fényelni, s az ütőér lükettés és légzés kettős mozgása szerint emelkedni, szállni. Az orvos urak vérömlenyt, un. „tükröképet” emlegettek és annyit mondtak végre, hogy a koponyacsonton kívül még ennek belső üveglemeze is keresztül van törve, de az agyvelő sértetlen. A seb nem feltétlenül halálhozó. Ez alkalommal néhány apró csontdarabot el is távolítottak az agyburok felszínéről. Ezen műtét alatt a beteg egy pillanatra eszméletét veszítette.

Ludvigh János kormánybiztos levele Kossuthnak Komáromból 1849. július 5-én

És éppen, mikor Görgey vérében fetreng, mikor az egész hadsereg – csak a tüzet kerülök nem – érte lelkesül, s mikor a katona e névben bízni tanult, mivel alkalma volt látni, mit tud, s mit mer vezére, akkor a szerencsétlen Mészárossal lépsz fel. Édes barátom, ne bizalmatlankodj, ha eddig a bizalom, most aztán a bizalmatlanság ártand. Megmondtam, hogy Görgey önfejű, Görgey különc, Görgey nagyravágyó, de nem olyan értelemben, mint az emberek nagyravágyó lenni szoktak, de Görgey nem áruló, értelemben, mint te gondolod. Volt már olyan pillantás, melyben ellene oly ingerült voltam, hogy a táborot örökre elhagyni akartam, s csak azért maradtam, hogy a szakadást elhárítsam, mivel a szakadás hazánkat sírba döntené. Ha Görgey áruló, én bizony első leszek, ki azt megtudom, s Görgey nem Görgey többé.

Görgey István leírás az 1849. július 15-i váci csata első napjáról

Görgey személyesen akarja vezetni a csatát. dr. Markusovszky azonban kijelentette neki, hogy előbb okvetlen el kell látnia a sebet. Friss vizet hozattam, segédkezésre készen álltam. Markusovszky egyik törölközőre kirakta sorba műszereit, levette kabátját, feltúrte két karján tündöklő fehér inge ujját (nekünk a táborban bizony csak akárhogy mostak), és miután a sebet gondosan körül vizs-

gálta, kijelenté, hogy azt fel kell vágni, mert különben 24 óra alatt az külsőleg teljesen be talál forrani, és még a belé illesztett hosszú szálú tépést is benövi, holott belül a gyógyulás nincs befejezve, és a genny megint benn rekedne, mint mikor Komáromban a sebet bevarrták. Bátyám, két karjával a nagy asztal szélén megtámaszkodva, lehajtá fejét a vízzel teli mosdó fölé, melyben egy belevetődött bolha úszkált (a szoba sepretnen állhatott sokáig a háborús időkben). Ez mindig egy oldalra cikázott. „Miért rugaszkodik ez mindig csak egy oldalára?” – kérde bátyám. „Alkalmasint kancsal, vagy fél szemére vak” – mondá az orvos, miközben a hosszú tépést az egyik sebszéli nyíláson kilógó végénél gondosan kihúzta, aztán a platinából való vágányos kutacsot a seb két végén megnyitott nyíláson be, a másikon ki, a közép forradás alatt keresztül dugta, bal kezével erősen megfogta a kutacs nyelét, jobb kezével annak vágányába illesztette műtökése hegyét, három nekifeszítéssel a sebnek idő előtti forradását végig eredetleges hosszában felmetszette. Bátyám pedig ez alatt unalmát bolhavadászattal űzte. Mikor vége volt a műtétnek, azt mondta: „Mégis megfogtam!”.

Mikor az orvosnak arcára néztem, az halálsápadt volt.

A műtét után majdnem 24 órát töltött részben lovon, s a csatát irányította a bátyám.

Bónis Sámuel kormánybiztos levele Kossuth Lajoshoz, 1849. július 25.

A hadvezér, kinek honszeretetéről meggyőződtem, még mostanában is beteg, pedig tagadhatatlan, hogy jelenléte elektrikus szikraként gyújtja lángra seregét. Ő, mint látom, nemcsak testileg beteg, hanem fájlalja mélyen a legközelebbi történeteket. Adja Ég, hogy kiegyenlítődjenek azon félreértések, s hibák, mik netalán a legújabb időkben történtek. Ezt eszközölni azt hiszem egyedül Kormányzó Úr képes, s ha az megtörténik, nem féltem hazámat, mert egyetértés fiaiban, s mentve van az...

Csány László közlekedés- és közmunkaügyi miniszter levele Vukovics Sebő igazságügyi miniszternek, 1849. augusztus 8.

Akárki mit mondjon, ha Görgey nem neveztetik ki mielőbb fővezérnek, elveszett a haza. Nem mondom én, hogy Ő menti meg bizonyosan, de azt már mondom, hogy ha valaki viszonyaink között hívatva van annak megmentésére, hogy ő az. A seregéről írt hírek alaptalanok, ő most is bálványa annak és tisztjeinek, kik között olyanok vannak, kik Homer költött hősein is felülállnak ...

Görgey beszámolója a Kossuthal történt augusztus 10-i találkozásjáról

Kossuth először azt kívánta tudni, hogyan venném fel én, ha a kormány Bem altábornagra ruházná a főparancsnokságot?

Erre kijelentettem neki, hogy egy idegennek – nem magyar embernek – főparancsnokká kinevezését ebben a pillanatban egyenlőnek fognám tekinteni tulajdon elmozdítással a vezetésem alatti hadsereg éléről, és menten leköszönnék; mert nekem ahhoz, hogy magam még tovább is részt vegyek a hadviselésben, biztosíték kell arra nézve, hogy a háború nem fog még akkor is, mikor vele még csak erkölcsi előnyt sem lehet többé semminőt elérni, egyedül személyes – nem többé nemzeti – érdekek szolgálatában tovább folytattatni.

Ezután azt kérdezte Kossuth, mit szándékozom tenni azon esetben, ha a hír, amelyet ő Dembiński hadseregének temesvári győzelméről kapott, igaznak bizonyul, ha az általam vezényelt hadsereg csatlakozása amazzal sikerül, és ha miatt a két hadsereg fölötti főparancsnokság énrám bizatnék?

– Akkor –, mondtam – támadásom minden erők megfeszítésével egyedül az osztrákoknak szól.

– És ha Temesvárnál az osztrákok győztek? - kérdezte utoljára Kossuth.

– Akkor leteszem a fegyvert – volt rá a válaszom.

– S én föbe lövöm magamat – mondta Kossuth

Én komolyan vettem a dolgot, s igyekeztem őt rávenni, hogy ezt ne tegye.

Ő még külföldön is hasznára lehet a nemzetnek. Az öngyilkosság helyett sürgetve azt tanácsoltam neki: meneküljön. Sőt, életének megmentését egyenesen a hazafias kötelesség színében iparkodtam előtte feltüntetni.

Kossuth lemondó levele

Görgey Artúr Tábarnok Úrnak

Aradvár, Augusztus 11-kén délután 2 órakor

A jelen körülmények között a nemzet életének megmentése, s jövőjének biztosítása körül csak a hadsereg lévén képes sikeres lépéseket tenni: ezennel a miniszterek többségének indítványára is, úgy magam, mint a minisztérium nevében kinyilatkoztatom, hogy a jelen kormány lelép, s addig, míg a nemzet hatósága szerint máskint netalán intézkedendnék, a nemzetgyűlés megbízásából eddig általunk gyakorlott polgári és katonai legfőbb kormányzási hatalmat ezenel Tábarnok Úrra ruházom.

Megvárom Tábornok Úrtól, s azért Isten, a nemzet és a história előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint szegény hazánk nemzeti státus életének megmentésére, javára, s jövőjének biztosítására fordítandja.

Ezennel felhatalmazom Önt, ma este 8 órától kezdve, amikorra az igazságügyi miniszterhez kinyomatás s kihirdetés végett megküldött, s a nemzethez intézett nyilatkozatom reményem meg fog jelenni, a kormányzati hatalom gyakorlatára.

Legyen Ön híve a hazának, és Isten segítse Önnek lépteit.

Kossuth Lajos kormányzó

Csány László közmunka és közlekedési miniszter
Vukovics Sebő igazságügy-miniszter
Horváth Mihály cultusminiszter

Görgey búcsúkiáltványa

Polgárok!

Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé. A kormányzó és a miniszterek ma hivatalaiktól s a kormányról önként lemondottak.

E körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett ma a polgári hatalmat is ideiglenesen átalvettem.

Polgárok! Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek; harccal vagy békés úton, akként, amint a szükség fogja parancsolni; mindenestre úgy, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyíttessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkolások megszüntessenek.

Polgárok! Az események rendkívüliek, s a sorsnak csapásai súlyosak; ily helyzetben előleges kiszámítás lehetetlen; egyedüli tanácsom és kívánságom, hogy lakjaitokban békésen megvonulva, ellenszegülésre, vagy harcra, még azon esetben se keveredjete, ha várostokat az ellenség megszállná, mert a személyi és vagyonbiztosságot legtöbb valószínűséggel csak úgy fogják elérhetni, ha házi tűzhelyeiknél polgári foglalatosságaik mellett békén maradnak.

Polgárok! Mit Istennek megfejthetetlen végzése reánk fog mérni, túrni fogjuk férfias elszántsággal, s az öntudat azon boldogító reményével, hogy az igaz ügy örökre veszve nem lehet.

Polgárok! Isten velünk!

Óaradon, augusztus 11-én, 1849.

Görgey Artúr

Görgey emlékirata a szőlősi (világosi) fegyverletételről

1849. augusztus 13-án az esti szürkületben egy orosz hadtest parancsnoka, gróf Rüdiger lovassági tábornok tartott szemlét a parancsnokságom alatt álló magyar csapatok felett. De a huszár talpon állt a lova fejénél, kardja a nyeregkápára volt akasztva; a gyalogság fegyvere gúlában; az ágyúk mind szorosan egymás mellett védtelenül; és védtelenül heverték a zászlók is a fegyvertelen hadsorok előtt.

Duka Tivadar százados visszaemlékezése a fegyverletételre

Görgei még egyszer látni akarta katonáit, még egyszer, hogy reájok pillantva visszaidézzék lelkének azon fénypontokat, melyeket - Isaszeg, Tápióbicske, Komárom, Buda – e sereg élén nevére s a hazára halmoztak. A lefegyverzett tábor még most is annyi szeretettel függött szerencsétlen fővezérének, mint azelőtt, még most is - tisztelete jeléül - egy utolsó „istenhozzád”, egy komolyan harsogó „éljen” harsogott keresztül a lefegyverzett sorokon. Senkinek eszé ágába sem juthatott akkor, hogy Görgeit árulással, gazsággal vádolni lehetne, vagy hogy azt valaki tenni fogná, merné! Görgei kendőjével, mit zokogása közben szeméihez emelt, viszonzta az „istenhozzádot”, s oly kebelrázó volt ez utolsó búcsúja Görgeinek seregétől, hogy az oroszoknak is résztvevő könnyeket facsart szeméikből.

Görgey Artúr levele Görgey Istvánhoz 1849. Karácsony estéjén

Emlékezel-e még öcsém azon mondásomra, hogy nekem, – bármerre is dőljön el hazánk sorsa, mártírszerep fog jutni. Jutott is, ámennyire kinteljesnek nem véltem volna. Akasztófát, golyót, vagy örökös börtönt vártam – rövid szenvedések után végső nyugalmat. De jelen állapotom rosszabb mindezeknél. Kitéve minden buta vadállat számárrúgásainak tört erővel, minden oltalom és védelem nélkül, – és mi a legfájóbb, tapasztalni azt, mint kárhozzatnak engem éppen azok, kikért számtalanszor kockáztattam életemet ...

(A kutatási dokumentumok válogatását készítette Prof. Dr. Hermann Róbert)